

ИЗГУБЕНИТЕ ЛЕКАРСТВА: МАРИН ЖЕЧЕВ – ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

Даниела Начева

Оукланд колидж – Мичиган, САЩ

Резюме. Статията е в памет на Марин Илиев Жечев – учен химик, изследовател, поет, учител, енциклопедист. Завършва „Химия“ в Софийския университет и от август 1943 до май 1949 г. е асистент по химия във Физико-математическия факултет към Софийския Университет. Съавтор, заедно с проф. Александър Спасов, на научни публикации в „Известия на БАН“ – химическа секция, има и участие в учебник по химия за техникум. Основните му интереси са в областта на елиминирането на арсена от фенарсазиновия пръстен и получаването на ацилови производни. През 1977 г. представя пред Министерството на народното здраве препарата „Въбелин“ като средство срещу грип. Поликлиники в София използвали препарата му „9,10“ като заместител на риванола. Помагал на много хора с лекарства, които сам приготвял. Заради изявената си гражданска позиция два пъти е изпращан в концлагер. Заявките му до Патентното ведомство са отказани. Марин Жечев посвещава целия си живот на химията. Гладува, но си набавя необходимите химикали за нови опити, получава съединенията по оригинален начин, за който никой или малцина биха се сетили.

Ключови думи: Марин Жечев; наука; постижения; учени в областта на химията

Марин Жечев
(7.12.1914 – 01.11.1989)

Марин Жечев е роден на 7 декември 1914 г. в село Въбел, сега квартал на Търговище. Той е най-малкото дете в семейството на Илия и Ангелинка Жечеви. Преди него са братята Жечо, Теньо и Йордан. Баща му Илия е първият магазинер в селото. Майката на Марин не го пускала да играе, докато не ѝ разкаже уроците си. Дори на нивата чете книги и пее песни. Още като ученик в Мъжката гимназия в Шумен, започва да печата стихотворения и ста-

тии. Симпатизира на земеделските идеи. През 1933 г. е вече студент по химия в Софийския университет. Слуша лекции при проф. Асен Златаров и става демонстрант на проф. Александър Спасов. В Университета наричали Марин Менделеев. На погребението на проф. Златаров (1936 г.) след официалните речи прощални думи казва и Марин Жечев, след които всички заплакали.

Като студент, Марин се включва активно в земеделското младежко движение. Печата във в. „Младежко земеделско знаме“ (1931 – 1934 г.). Бил привърженик на крилото „Врабча 1“ с водач Димитър Гичев. Подписва статиите си с псевдонима Страхил Селяшки и повечето приятели го знаят като Страхил. За кратко време е член на корпорация „Ивайло“, в която членува и Йосиф Петров, с когото имат 56-годишно приятелство. През учебната 1937/1938 г. Марин стажува в III Софийска мъжка образцова гимназия и получава свидетелство за учител.

От есента на 1938 г. Марин Жечев е учител по химия в Провадия. През март 1939 г. постъпва в Школата за запасни офицери в София и я завършва с обща бележка 83,82, която му отрежда единадесето място от 1072 школници. Първенците били наградени лично от Н.В. цар Борис III за отличния им успех с часовник, гравирани с инициалите на школата. Жечев получил сребърен часовник и бил повишен в чин фелдфебел. Във военната му книжка (фиг. 1) е записано, че знае руски, френски и немски език. От 1 януари 1940 г. служил в 8-и Приморски полк във Варна, а през юни бил прехвърлен в новосформирания 31-ви пехотен полк, с който участва в освобождението на Южна Добруджа. Някои документи са подписани Хаджижечев, тъй като дядото на Марин е ходил на Божия гроб и затова Марин Жечев използва и фамилията Хаджижечев.

Фигура 1. Военна книжка на Марин Жечев

На 1 октомври 1940 г. Жечев е освободен от служба и става учител в Сливенската мъжка гимназия „Добри Чинтулов“. Негов ученик е Радой Ралин, с когото станали приятели. Ралин го описва като „човек на среден ръст, с широка, детска усмивка и излъчване на Есенин“.

От декември 1943 г. до септември 1944 г. Жечев служи като мобилизиран подпоручик в Първи български окупационен корпус на гарнизон в гр. Ужице, Югославия. Според Георги Георгиев, служил с Жечев, Марин е бил най-интелигентният сред офицерите, изучавал историята на Сърбия, посещавал библиотеката в Ужице, а леглото му винаги било покрито с книги.

От писмото на Жечев до Радой Ралин от 18 юли 1943 г. научаваме за назначаването му за асистент: „През време на войниклъка ми съм назначен за асистент по химия в Медицинския факултет“.

Година по-късно, на 2 юни 1944 г., по предложение на проф. Александър Спасов – ръководител на катедрата, договорът на Жечев е продължен. Проф. Спасов имал петима асистенти – Иван Иванов, Марин Жечев, Богдан Куртев, Досю Бакалов и Младен Генчев. По думите на Йосиф Петров, всички от тази група по-късно стават професори, Куртев – академик, а Марин Жечев, най-ерудираният и паметливият, получил вместо научно звание два концлагера.

Досю Бакалов постъпил в катедрата на ул. „Московска“ 49 през 1943 г. и заварил Марин Жечев вече там. Това е времето, когато ремонтирали сградата, тъй като била пострадала от бомбардировките. Проф. Бакалов помни Марин като добър човек с широка душа, но невъздържан в приказките си. Дружал с много студенти от Югославия. По това време купували за лабораторията епруветки от Чехия, които често се чупели. Жечев не премълчал този факт и срещу него започнали доноси. По политически теми не говорили, тъй като Бакалов бил член на БКП, а Жечев симпатизирал на земеделците.

В донесение на агент на Държавна сигурност от 14 септември 1946 г. пише: „Като човек Жечев е кротък и добродушен. Готов е на самопожертвователност към приятелите си. Услужлив до прекаленост. По тази причина е търсен извънредно много от най-различни хора от провинцията и от много младежистуденти. Услужва на всички, на които може, с пари и тичане без разлика на убеждения. Често закъсва без стотинка.“

През 1945 г. Жечев прояви големи грижи към приятелите си от Сърбия. Изпращаше им колети с първокачествени цигари. Дори се разори и мизерстваше. Миналата учебна година постъпиха много сръбски девойки – главно по медицина. Жечев като най-свободен (другите четирима са партийци), почина да им услужва и завърза приятелски връзки.

Не представлява политическа опасност в университета. Решително не! Ние му влияем, не той на нас. Сред хората от факултета също няма влияние. Той дружи повече с външни лица. Безспорно оказва влияние на някои сту-

денти с проявите си, за което му обръщаме внимание. Разсилните във факултета постоянно се събират в телефонната и Жечев им е любим гост“.

Любомир Лилов от Института по органична химия към БАН познава Марин Жечев от 1946 г., когато бил студент по химия. Според него Жечев бил от хората, които „правят наука в епруветка“, работил подобно на вълк единак. Споменът за него е свързан с неизменната епруветка в ръка, в която разбърквал поредният разтвор. Постоянно търсел „човъркал“, работел с отрови, без да мисли за опасностите. Синтезирал органични съединения и ходел в Института по органична химия, за да ги изследва. Казвал, че прави химия на масата, на която се храни. Става дума за гарсоньерата му на бул. „Толбухин“ 34 (сега бул. „Васил Левски“ 59), където превърнал малката кухничка в лаборатория.

В началото на учебната година започвал първото упражнение с въпрос към студентите „Къде сме ние?“. Обяснявал, че това е лаборатория, в която се прави наука. Говорел за лабораторията като за светилище. Колегата му Лилов го оприличава на фантастичен компютър, а като човек го определя като чист и свят.

Георги Демиров от Института по молекулярна биология към БАН казва, че Жечев е много способен и инициативен човек, но който не могъл да се изяви заради „особнячеството“ си. Жечев открито демонстрирал антикомунистическите си настроения, „дърпал лъва за опашката“. Според Демиров със солидните знания, енергия и упоритост Марин е щял да се реализира успешно. Властта обаче му „прекършила крилете“. При разговорите на тази тема Марин отговарял: „Компромис със съвестта си не правя“.

В протокол от разпит на 13 ноември 1956 г. е записано: *„В миналото аз съм имал изказвания прякопротивоположни на правителствения курс по отношение на много страни от културния ни живот. Например аз съм критикувал почти всяка година, в качеството си на асистент в Университета, начина на приемане на студентите, програмите и методите на обучението, формирането на младите научни кадри. Това мое отношение към правителствени и партийни подходи съм го изразявал в остра форма, често с раздразнителен тон. Аз съм на публично място обиждал академик Лисенко, академик Цицин, Олга Лепишинская, Бошан – във връзка с проблеми в биологическата наука“.*

Със заповед от 17 юни 1949 г. Марин Жечев бил въдворен в ТВО „Богданов дол“ край Перник по политически причини, считано от 14 май 1949 г., а през декември бил преместен в ТВО „Белене“. По-късно пред приятели Марин се шегувал, че бил един от основателите на концлагера Персин край Белене. Името на Марин Жечев се споменава в книгата на Петко Огойски „Записки за българските страдания“ (Ogoljski 1995) и книгата на Борислав Скочев „Концлагерът „Белене“ 1947 – 1987 (Skochev 2017). След освобождаването му през

май 1950 г. се налага да се установи в родното си село, тъй като му било отнето правото на софийско жителство „в интерес на обществения ред и държавната сигурност“. Не закъснява и уволнението от Университета, при това със задна дата. В заповед от 20 септември 1950 г., подписана от председателя на Комитета за наука, изкуство и култура Карло Луканов, е записано: „Освобождавам от длъжност, в интерес на службата, считано от деня на задържането му от Народната милиция“.

След една година Марин Жечев се връща в София и намира нова квартира с хазяин Манук Карагьозян. Синът му Гроник и съпругата му Милена Стамболийска (внучка на Александър Стамболийски) си спомнят, че Марин е бил препоръчан за квартирант от някого, тъй като семейството било подходящо за бившия концлагерист – всички умеели да мълчат. Жечев не плащал наем за квартирата. Старият стопанин, Манук Карагьозян, дори казвал: „Как ще ми плащаш, аз трябва ти плащам, че живееш у нас“. Той е знаел за възможностите на Марин като учен, за политическата му дейност и за преследванията от Държавна сигурност.

Марин Жечев е помагал с ценни съвети при навлизането в лабораторната работа на проф. Стефан Робев. Според проф. Робев, Жечев е бил учен от световен мащаб. Работил е върху лекарство, което можело да се използва срещу грип, както и като боен газ. В изследванията търсил собствена насока. В лабораторията не пускал други хора, бил голям „чистник“. Жечев бил движещата сила в опитите за създаване на нови циклични съединения на арсена. Резултатите показали, че това не е арсеново, а акридиново производно, но въпреки това били публикувани.

Химиците от Института по органична химия към БАН Божидар Йорданов и Димитър Цанков споделят за неуморните експерименти на Марин Жечев, за дългата до глезените му бяла престилка. Нямало друг, който да знае с толкова подробности кой и кога е избран за ръководител на катедрата, какво е станало преди тридесет и повече години и защо. Бай Марин, както го наричали, разказвал любопитни случки не само за професорите, но също за техните жени и дори за рода на жените им.

В кратка автобиография, писана по време на задържането за втори път в Белене (1956 – 1959), Марин Жечев споделя: *„Научни публикации имам две – в „Известия на БАН – химическа секция“. На печат е трета работа в „Доклади на БАН“. Готова за печат е четвърта работа, а други две работи с малка обработка също ще бъдат дадени за отпечатване. От 1950 г. научният ми интерес е насочен в областта на химиотерапията, като крайната ми цел е претворяването на някои бойни отрови в целебни средства. В това отношение имам обнадеждаващи резултати“*.

Двете научни публикации са „Върху елиминирането на арсена от фенарсазиновия пръстен. Нов начин за получаване на тетрахлорфентиазин“, Ал. Спасов,

М. Жечев, Известия на Химическия институт на БАН, кн. втора, С., 1953 г., и „Върху един нов начин за образуване на 9-алкилакридин-N-халогеналкилати“ с автори Ал. Спасов, М. Жечев, С. Върбанова, БАН, Известия на Химическия институт, том III, С., 1955 г. По-късно в Годишник на Софийския университет, Физико-математически факултет, том 54, 1959/60 г., кн. 3 (химия), С., 1961 г. е публикувана статията „Върху получаването на N-ацилови производни на As-субституираните дихидрофенарсазини“, Ал. Спасов, М. Жечев.

В агентурно донесение от 1 април 1954 г. пише: „Марин обича химията, гладува, но си набавя необходимите химикали. Препаратът „9,10“ не се задържа от противогазов филтър. Предизвиква кихане, кашляне, сълзене на очите и принуждава да се смъкне противогазът. Аз лично съм му изпитвал действието“.

Друг агент пише, че на 16 април 1954 г. е на гости на Марин Жечев. Жечев извадил стъклено шишенце с червеникаво-оранжева гъста течност, която, поставена на върха на молива, веднага изсъхвала и преминавала в оранжево. Жечев поднесъл под носа на приятеля на агента молива и казал: „Помириши малко от този оранжев прах да видиш какво е химия“ „Бил го дал в ИСУЛ и всички сестри започнали да кихат около един час. Марин казал, че е отровно, но няма да има вреда (съдържа арсен).

Според агентурните донесения Жечев и негови приятели замисляли да разпръснат от праха на манифестацията на 1 май. Затова започнали да ги следят.

От досието на Марин Жечев научаваме, че на 14 юли 1954 г. имало заседание на Ведомствения комитет по рационализации при Министерството на народното здраве (МНЗ), на което той е присъствал и се бил изказал. Взети били следните решения:

1. Авторът да подготви подробно описание и да го изпрати в СССР.
2. Да подготви описание като лечебно средство.
3. Да се отпуснат необходимите на автора средства.

Не е известно дали това е станало. В протокол за разпит от ноември 1956 г. Марин пише: „След положителните резултати от опитите „ин витро“ предложих препарата „9,10“ на Министерството на народното здраве, отдел „Рационализации“ за внедряване, като съм обстойно описал начина на получаването му и всичките бактериологични данни за него. В МНЗ погледнаха благосклонно на предложението и сега в няколко поликлиники в София се прилага като заместител на риванола“.

През 1977 г. Марин подава заявка пред МНЗ за „като средство срещу гриповото заболяване. Три години по-късно пише писмо (фиг. 2) и възразява срещу начина на изпитване на лекарството.

Отговорът на Министерството на народното здраве идва 7 години по-късно, юли 1987 г., а в писмото пише, че „авторът следва да поднови предложението си от 1977 г., като опише подробно същността му и даде конкретни

I-414/30/1980 г.

Д-р З. Николова
н. и. Хаджижечев

Известно е, че препаратът за профилактика на грипозни заболявания, наречен "Вабелин", е изследван в Института за вирусология и туберкулоза при МНЗ. Висшият медицински съвет при МНЗ е одобрил използването на този препарат.

Другари,

Преди 3/три години предложих на Вашето внимание препарат с условното наименование "Вабелин" и състав $[MgH_2]^{+}$, предназначен като превантивно н е с п е ц и ф и ч н о средство срещу инфекциозни заболявания, специално грипозното заболяване. Отговорено ми беше от д-р З. Николова /от Института за вирусология и туберкулоза при МНЗ/, че разтвор от предложеното средство почти няма никакво влияние върху грипозния вирус /на кокоши ембрион/. Аз не знаех защо е трябвало да се изследва *"in vitro"* предложеното вещество срещу грипозния вирус, когато в заявката ми беше посочено изрично че то се предлага "като неспецифично превантивно средство". Механизма на действието на "Вабелин", като живачно съединение, съдържащо двойна връзка в молекулата си, е ф а г о ц и т о з н о, т.е. засилващо фагоцитозата на отбранителната система на организма и като такова се отразява върху имунните реакции на организма. В тази насока именно е трябвало да се насочи проверката на "Вабелин" и да се отчетат положителните резултати, както и проверката за токсичността на това живачно съединение. Ето защо аз отново моля да се положи на проверка в посочената от мен насока това надеждно съединение, описано още в научната литература.

1.III.1980 г.
София

С почитание: *М. Жечев*
Марин Илиев Хаджижечев
бул. Толбухин № 34, София

Фигура 2. Писмо до Висшия медицински съвет при МХЗСГ

указания за възможността за внедряването му в системата на здравеопазването, съгласно чл. 52 от ЗИР“.

Д-р Иван Димов, специалност „Уши, нос, гърло“, споделя: „Аз бях асистент в академията, а Жечев – асистент по химия. Един ден получих писмо от МНЗ с препоръка да се занимавам с изпитването на едно лекарство, което лекува синуситите. Това лекарство е много по-силно, отколкото ефекта от

пеницилина и стрептомицина. Аз виждах, че Жечев нямаше лаборатория, а лекарствата ги носеше в джоба си. Околните започнаха да търсят това лекарство. По този въпрос аз написах статия. Жечев е толкова честен човек, че ако има 2 лв., прекарва с тях и не мисли за никакви печалби. Според мене той е гениален ум, но в него няма никаква практичност.

Никое лекарство досега не е дало такъв ефект в хроничните възпалителни процеси, защото при тях имаме израждане на лигавицата в тази област. Тези промени не могат да бъдат възвърнати към нормалното с обикновени средства. Лекарството на Жечев аз наричам атомна енергия. Нарекъл съм го МЖ – Марин Жечев.

Жечев е услужлив. Той ще даде последната си стотинка на някого, за да му послужи, а след това може би два дни ще гладува. Аз съм реализирал най-малко 50 000 лв. икономии в ушното отделение, като съм употребил лекарството на Жечев“.

Лекарството помагало и при гнойни ангини, гнойни абсцеси, повърхностни рани в устната кухина. Съдържало арсен. Марин го давал на д-р Иван Димов в много разреден разтвор. То спирало развитието на гнойния процес. За да докаже, че лекарството не е отровно, пиел от него. Марин е работил и върху лекарство, което да спира развитието на раковите клетки. Той бил принуден да се крие, да бяга. Надявал се, че политическата ситуация ще се промени. И се пазел от хората. Според проф. Димов Жечев бил гениален, несравним, с необятен кръгзор в областта на химията. Четял денонощно. Цитирал френски и немски автори в оригинал. „Неговия умствен багаж го няма никой, но не искаше да бъде известен“.

Проф. Ганчо Папуров, специалист „Уши, нос, гърло“, също прилагал лекарството „МЖ1“ и „МЖ2“ на пациенти. Използвал го при възпаление на средното ухо и резултатът бил положителен. Няколко пъти Папуров бил предупреждаван от Държавна сигурност да не поддържа връзки с Марин Жечев. В досието на Жечев има справка до окръжния началник на МВР – Търговище, от която научаваме, че през есента на 1954 г. е изпратил 2 шишенца до д-р Г. Папуров с лекарство против червенка по свинете и синусит.

През 1979 година, на 65-годишна възраст, Марин Жечев се обръща към Патентното ведомство. На името на Марин Илиев Хаджижечев има регистрирани три заявки за изобретения и всичките са отказани.

1. № 42897 Изомери на амидомеркурихалогенидите и метод за получаването им. 16 март 1979 г.

2. № 44414 Метод за получаването на иминомеркурихалогениди. 20 юни 1979 г.

3. № 46043 Метод за пречистване на фентиазин и фентиази – нови производни. 25 декември 1979 г.

Заявките не са публикувани, тъй като са отказани. В папките, кои-

то се съхраняват в Патентното ведомство, има две писма от Марин Жечев, в които той опровергава доводите на експертите, но отговор не е последвал. Една от причините за отказ е липсата на Образец №2 от социалистическа организация, която да потвърди ефекта от съединенията. Жечев е бил два пъти в Белене и е лесно обяснимо защо не е желан от никоя организация. В доклада на експерта е записано: „По думите на автора съединенията са получени в домашни условия и ето защо не могат да бъдат представени никакви анализни протоколи, което поставя под съмнение възможността за получаване въобще на такива съединения“. Заявките са подадени по закон, който не съществува сега и няма възможност за преразглеждане. Ето защо предложенията на Марин Жечев ще си останат в папките и въпросът дали съдържат ценни изследвания, непознати на науката днес, остава без отговор. Надявам се, не за дълго.

Професор Божидар Йорданов е запазил следното писмо от Жечев (фиг. 3).

*„16 октомври 1989 г.
Търговище*

*Драги Божидаре,
Пиша с последни сили. Съм пред своя край! Замолвам те да
довършиши онази работа така, както намериш за добре.
Сбогом! Твой Марин Жечев.
P. S. Специални поздрави на Димитър и Митко.“*

Фигура 3. Писмо до проф. Божидар Йорданов от Марин Жечев

Писмото пристига в София след смъртта на Марин Жечев, 1 ноември 1989 г. Поздравите са били за Димитър Колев и Димитър Цанков. Божидар Йорданов, изясни, че „онази работа“ са опитите на Марин върху аминамеркурихалогенидите. Запазени са два ръкописни листа, писани от Жечев за получаването на съединенията. Божидар Йорданов имал идеята да бъдат извършени нови опити, а когато резултатите се публикуват, името на Марин Жечев да бъде включено посмъртно. Не ми е известно дали това е станало, или съединенията все още остават непознати за науката.

През 1956 г. д-р Веселина Лапардова пише: „Аз съм акушер-гинеколог. Познавам Жечев от 25 години. Ако мога да кажа нещо хубаво за човек на този свят, то е само за Жечев. Мога да кажа, че беше много добър като асистент, безкористен. Парите за него не представляваха нищо, външният тоалет – също. До пращането му на лагер сме поддържали връзки. Откакто го помня, все мизерно живееше. Преди паричната обмяна спечели от конкурс за едно стихотворение 100 000 лв. и ги раздаде. Вярното е, че той е мно-

го скромнен човек. С официално писмо от Министерството на народната отбрана пратила до главния лекар на Х поликлиника и наредила да изпита донесени препарати от Марин Жечев. Препаратът беше за бялото течение у жените. Този препарат съдържа нещо от арсеновите съединения. Лично ние пробвахме този препарат и даде към 85% положителни резултати. Това беше през 1953 г. Но не се продължи с този препарат. Той даром носеше всичко и никакви суми не му се дадоха за това“.

В досието на Жечев има писмо от Х поликлиника в София (23 декември 1954 г.), в което се съобщаваше, че от 97 жени с бяло течение 73 са напълно излекувани, 12 имат подобрения, 12 – без резултат. Няколко болни от рак на кожата и затова не могат да изпитат лекарството за рак.

Жителите на село Въбел уважават Марин Жечев като умен човек. Наричали го „професора“. Марин винаги носел шишенца в джоба си и помагал на всички нуждаещи се с лекарства, които сам правел. От писмото на Радка Топалова от февруари 1955 г. става ясно, че е ползвала лекарството му.

„С моето лечение приключих в събота след десетдневни промивки. Изследвах под микроскоп и даде отрицателен резултат. Оставям се 1 – 2 седмици на почивка, след което ще го изследвам отново. Ако даде пак отрицателен резултат, те провъзгласявам за професор доктор. След това ще ти пиша благодарствено писмо. Лекарите останаха учудени и заинтересовани.

Ако се популяризира твоето лекарство, ще станеш известен, макар че ти си доста безкористен. Ще ни изпратиш ли във вид на мехлем още разтвор, защото аз ще го дам на инж. Григорова и на моята акушерка за една нейна близка, която е очарована.“

В неподписано писмо от 17 март 1955 г. пише:

„Марине,

Прати веднага едно шише, добре опаковано, от лекарството „МЖ“ за Стефания – жената на Милчо Митев. Д-р Танев казал, че това лекарство само може да помогне в сегашната фаза на болестта. И заради това го търсят под дърво и камък“.

От донесение на агент научаваме и неговото лично мнение за Марин Жечев:

„Неговият ум съчетава три неща, паралелно развити – химика, писателя и земеделеца, и всичко това го прави да е странно разсеян и да не може да се спре в една област от трите. В тия три области може с дни да ви говори и дава най-изчерпателни отговори на всички въпроси, които му се поставят. Наред с химическите и литературните, знае с всичките му подробности събитията, борбите на БЗНС и биографиите на всички малки и големи величия от миналото и в настоящето е близък и поддържа връзки с много земеделци“.

Марин Жечев е нямал възможност да се изяви и развива професионално. Най-умният студент и търсен асистент е нежелан след 1949 г. В научните институти няма място за него. Той е принуден да обикаля своите познати, за да си набавя нужните реактиви. Търси успокоение на творческите си идеи у дома. Проф. Милен Куманов, приятел на Марин, напомня сентенцията, че „човек се познава не по звание, а по знание“, и определя Марин Жечев като човек университет. Марин казва, че ще работи „стига да му се дадели малко условия и плащане, колкото за хляба“.

Талантливият учен изследовател Марин Жечев посвещава живота си на химията, изследването и откриването на непознати съединения. Неговото име не носи нито една улица, неговият портрет не е поставен в нито един коридор на учебно заведение. Марин Жечев не получава одобрение за предоставените заявки за патенти. До последните си дни чете книги, учи чужди езици и помага с лекарства на всички, които го потърсят за помощ. На паметната плоча на дома му в кв. „Въбел“ в Търговище е написано „Тук живя Марин Илиев Жечев – химик, изследовател, учител, поет, ... човек“.

Примерът на Марин Жечев е жив в спомените на хората, които са го познавали. Жив е и за мен, след като се запознах с житейския му път и написах книгата „Роден за друг свят. Документален разказ за живота на Марин Жечев“ (Natcheva 1999). Мечтата ми е архивите на Министерството на здравеопазването и Патентното ведомство да бъдат отворени и заявките на Марин Жечев да бъдат предоставени за преразглеждане от учени в съвременни условия и оборудване.

ПУБЛИКАЦИИ

I. Статии

Спасов, А., Жечев, М., 1953. Върху елиминирането на арсена от фенарсазиновия пръстен. Нов начин за получаване на тетрахлорфентиазин. *Известия на Химическия институт*, кн. 2.

Спасов, А., Жечев, М., С. Върбанова, С., 1955. Върху един нов начин за образуване на 9-алкилакридин-N- халогеналкилати. *Известия на Химическия институт*, Т. 3.

Спасов, А., Жечев, М., 1961. Върху получаването на N-ацилови производни на Ас-субституираните дихидрофенарсазини. *Годишник на Софийския университет, Физико-математически факултет*, Т. 54, кн. 3.

II. Книги

Тошев, Д. В., Горанов, Н., Калинкова, Г., Жечев, М. И., 1966. *Химия: Неорганична, аналитична, органична и колоидна: Учебник за I, II и III курс на техникумите по млекопреработване*. София: Земиздат.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРОТОКОЛ ЗА РАЗПИТ

София, 1956 г., XI месец, 14 ден

Въпрос: Кажете каква е съдбата на препаратата „9,10“ и на какви чужди езици е преведен?

Отговор: Като асистент във Физико-математическия факултет от 1943 г. до 1949 г., работих върху хетероцикличните арсенови съединения с цел да се получи от тях препарат, близък по строеж на атебрина, но съдържащ арсен. За целта изходах от бойния газ „адамсит“, който спада към така наречената фенарсазинова група. В процеса на работата се оказа, че е трудно да се получи арсенов аналог на атебрина, но пък се натъкнах на два интересни факта: 1. адамсита от действието на серния дихлорид разкъсва своята молекула и се свързва пръстенът на тетрахлорфентиазина. Тоя нов начин за свързване на фенарсазинов пръстен публикувах в „Известия на химическия институт на БАН“, съвместно с шефа на хим. институт проф. Спасов.

Втори интересен факт при разработване на фенарсазиновата група бе, че метилдифенила от действието на арсенов трихлорид не свързва адамситов пръстен, както погрешно твърди в Libigs Annallen лауреатът на Нобелова премия Хенри Виланд, а в случая се свързва пръстен на акридина – едно тяло със значение в медицинската практика. Тъй като въпросът е дискуссионен, изпратих моето разбиране до химическия институт на съветската академия на науките по превод извършен от Татяна Тропина и Юри Бурцов – съпрузи, живущи на ул. „Кл. Готвалд“ 54. Получих отговор от д-р Фрейлина от химическия институт на АНССР в положителен смисъл, след което, при още едно повторение на опитите на асистентката Саня Върбанова се съгласих да се печати в „Известия на химическия институт на БАН“, съвместно с проф. Ал. Спасов и Саня Върбанова.

Първо през 1949 г. (м. май) бях отстранен като асистент от Университета и пратен в ТВО, където излязох през м. май 1950 г. При завръщането ми в София поисках да разработвам още фенарсазиновата група с оглед на получаване нови производни в същия институт, в който работих по-рано, а именно – Института по химия, възглавяван от проф. Ал. Спасов, който изцяло бе прехвърлен към Медицинската академия. Макар че проф. Спасов се съгласи на това, асистентът при същия институт Младен Генчев, като партиен секретар, ми заяви, че по решение на партийната група моето присъствие в института е нежелателно, поради което престанах да идвам повече в горепосочения институт цяла година (1952 г.). Аз все пак упорствах върху разработката на тази група, убеден, че от нея може да излезе нещо полезно. Почнах да я разработвам в химичната лаборатория на Археологиче-

ския институт на БАН (с. Бояна) при моя бивш асистент Драган Чавдаров, а също така и в малката аматорска лабораторийка на моя познат Никола Панов, живущ на ул. „Екзарх Йосиф“ № 51. Получените препарати съм давал за бактериологично изследване на следните лица и институти:

Препарат под име „9,10“ бе даден първо на завършващия студент по медицина Тодор Янев, живущ на ул. „Генерал Заимов“, който извърши първите ориентировъчни опити в микробиологическата лаборатория на ИСУЛ.

Същият препарат бе даден след това на моя познат от Ветеринарния факултет д-р Камбуров, който потвърди неговите бактерицидни свойства.

Същият бе даден за ново потвърждаващо изследване на лицата: д-р Тодор Тодоров от Ветеринарно-бактериологичния институт на ул. „Неофит Рилски“, на Елена Илиева, лаборантка в бактериологичната лаборатория на Инфекциозна болница – София, на д-р Матова от Вирусологическия институт – София, на д-р Нашков от Института за серуми и ваксини – София, на проф. Ал. Христов от Института по фитопатология в Селскостопанския институт „Г. Димитров“ за микроби по растенията, на проф. Радой Попиванов от Биологическия институт на Медицинската академия против протозои; предадох препарата и в Института за народно здраве, отдел „Микробиология“, където изследването бе извършено от лаборантката Шейтанова.

След опитите „ин витро“ предприех опити „ин vivo“ на живо в следните институти:

РИЕМ – на ул. „Верила“ 7, за действието му върху причинителя на кожния сифилис, като трипанозома еквипердум взех от Института по микробиология на АН (академик Ст. Ангелов).

Във Ветеринарно-бактериологическия институт на ул. „Неофит Рилски“ го изследвах срещу кокцидиоза (с д-р Попов), но без резултат.

След положителните резултати от опитите „ин витро“ предложих препарата „9,10“ на Министерството на народното здраве, отдел „Рационализации“, за внедряване, като съм обстойно описал начина на получаването му и всичките бактериологични данни за него. В Министерството на народното здраве погледнаха благосклонно на предложението и сега в няколко поликлиники в София се прилага като заместител на риванола.

Тъй като един междинен продукт на „9,10“ по мое наблюдение се оказва с по-силни дразнещи свойства от адамсита, предложих същия препарат на вниманието на нашето Министерство на отбраната, където след няколко съвещания се реши, че препаратът няма да получи приложение във военното дело и не се секретира.

Препарата „9,10“ под форма на прах в ампула, с указание за работа с него, изпратих до Онкологическия институт в Ленинград (по превод на Юрий Бурцов), откъдето получих отговор от проф. Н. Н. Блохин с някои указания и препоръки.

Предложих едно „предварително съобщение“ върху бактерицидните свойства на „9,10“ в „Доклади на БАН“ съвместно с Тодор Янев, в руски превод, правен от Юри Бурцов.

По-обширно изложение върху бактерицидните свойства на съединенията на фенарсазиновата група съм представил в „Доклади на хим. институт на БАН“ на български език.

Имам готова за печат работа върху „ацетилирането на адамситовите съединения“. Сега е под печат моя работа в „Докладите на БАН“ – „Върху хидролитните продукти на адамсита“. В чужди научни списания, на чужд език, не съм представял и нямам намерение да представям работи върху „Фенарсазиновата група“, специално за препарат „9,10“.

Горното написах саморъчно, за което се подписвам:

Подследствен: М. И. Хаджижечев

Следовател: Д. Маджаров

ПРОТОКОЛ ЗА РАЗПИТ,

Белене, 1959 г., IV месец, 3 ден, 20 ч.

Въпрос: Откога си в поделението, дата (месец, година)?

Отговор: В поделението съм от 28 ноември 1956 г.

Въпрос: Дайте подробни сведения за т. нар. препарат „Въбелин“.

Отговор: Въпросният препарат „Въбелин“ (името е условно, дадено по името на родното ми село Въбел) е един от няколкото препарата от групата на фенарсазина с ясно изразени антибактериални (бактерицидни) свойства. Той представлява производно на бойния газ „адамсит“, от който се получава чрез ацетилиране на последния с оцетен анхидрид в присъствие на фосфорен петоокис; след това третиране с алкалии (10% натриева основа) и прекристализиране из анилин. Прекристализираният продукт се трудно разтваря във вода (в концентрация 1:20 000). По-лесно се разтваря в слабо алкализирана (с натриев бикарбонат) вода. Обаче алкалните разтвори с течение на времето губят бактерицидните си свойства. Най-силна бактерицидност проявяват разтвори с рН между 8 – 10. Спектърът на неговата бактерицидност е твърде широк и обхваща както грамположитивните бактерии (в разреждане 1: 10 000 000), така и грамнегативните (в разреждане 1: 200 000). Слабост на препарата (както и на всички производни от тази група) е, че не може да се прилага per os, нито парентерално, а само локално (in situ). Използването на препарата би могло да се препоръча в случаи при стари, атонични рани, особено в рани, в които е загнезден вече *proteus vulgaris*, където други препарати не помагат. Причинява слаба хиперемия и бърза гранулация на раната. Не хемолизира кръвта.

Досега препаратът е изпробван при остри и хронически възпалителни процеси в следните случаи:

1. В гинекологията – за лечение на трихомонадният колпит (бялото течение в жената) при най-разнообразна вагинална флора – банална инфекция с *trichomonas vaginalis*. Апликация – *in loco* във вагината.

2. В ото-рино-ларингологията – за лечение на някои форми на синусита (максиларният синусит) без полипозно израждане. Апликация – чрез пункции; аерозолна инхалация не е изпробвана.

3. При всички видове отворени рани – със и без гнойни секрети. Добре се повлияват и рани, причинени от изгаряне (от огън, гореща вода, рентгенови изгаряния).

4. При стимулационни опити оказа се, че препаратът действа и срещу причинителя на бактериозата при бобовите растения.

Авторът смята препарата в този вид за несъвършен и трудно приложим за масова употреба. Негови недостатъци са: трудна разтворимост във вода; инактивиране на неговите дори и слабоалкални разтвори с течение на времето; неподатливостта на анаеробните бактерии към него; неиндиферентността на кръвния серум към него. За елиминиране на някои от тези недостатъци бяха предприети опити за получаване на други деривати от фенарсазинова група. В тази насока най-надежден се оказва N-метил-фенарсазинхлорида (9-хлор-10-метил-9,10-дихидрофенарсазина).

Въпрос: Кои други лица са запознати с препарата?

Отговор: С препарата са работили лекарите д-р Иван Димов – от ушното отделение на Транспортната болница (София); д-р Веселина Лапардова – от X градска поликлиника (София); д-р Ганчо Папуров – от гр. Търговище. Същият е даден за изследване в хирургическото отделение на I градска болница (София), в IV поликлиника, XIII поликлиника, XVIII поликлиника; за резултатите от тези поликлиники не съм осведомен.

С препарата се лекува сама д-р Тамара Спасова от рентгеновото отделение на I градска болница (София). От същия съм давал на доста хора от София и родното ми село (при случаи на отворени рани). Изпробвал съм го и върху себе си. Общото ми впечатление е, че препаратът не е пригоден за лека манипулация и изисква допълнителна обработка с оглед отстраняването на посочените дефекти.

Въпрос: Имате ли от същия препарат в квартирата си в гр. София, ул. „Борис Г“ 71, или оставен на друго място при ваши приятели и в какво количество?

Отговор: Готов препарат няма в квартирата ми или на друго място (при приятели, познати, роднини).

Горното написвам саморъчно и за верността му се подписвам.

3 април 1959

Подпис на разпитвания:

Подпис на разпитващия:

Разпитът е приключил в 22.00 часа.

ЛИТЕРАТУРА

- НАЧЕВА, Д., 1999. *Роден за друг свят. Документален разказ за живота на Марин Жечев*. София: Звезди. ISBN 954-9514-13-7.
- ОГОЙСКИ, П., 1995. *Записки за българските страдания 1944 – 1989, Книга 1*, Варна. ISBN 9786199056103.
- СКОЧЕВ, Б. 2017. *Концлагерът „Белене“ 1947 – 1987*. София: Сиела. ISBN: 9789542824350.

REFERENCES

- NATCHEVA, D., 1999. *Roden za drug syvat: Documentalen razkaz za zhivota na Marin Zhechev*. Sofia: Zvezdi. ISBN 954-9514-13-7.
- OGOLJSKI, P., 1995. *Zapiski za balgarskite stradaniya 1944–1989: Kniga 1*. Varna. ISBN 9786199056103.
- SKOCHEV, B., 2017. *Konclagerat “Belene” 1947 – 1987*. Sofia: Ciela. ISBN: 9789542824350.

THE LOST DRUGS: MARIN ZHECHEV – LIFE AND WORK

Abstract. The article is in memory of Marin Iliev Zhechev – scientist-chemist, researcher, poet, teacher, encyclopedist. He graduated in “Chemistry” at Sofia University and from August 1943 to May 1949 was an assistant professor of chemistry at the Faculty of Physics and Mathematics at Sofia University. Co-author, together with Prof. Alexander Spasov, of scientific publications in *Izvestia* of the BAN - chemistry section, he also participated in a Chemistry textbook for technical schools. His main interests are in the field of elimination of arsenic from the phenarsazine ring and preparation of acyl derivatives. In 1977, he presented medication “Vabelin” to the Ministry of Public Health as a remedy against influenza. Hospitals in Sofia used his preparation “9,10” as a substitute for rivanol. He helped many people with medicines he prepared himself. Because of his prominent civic position, he spent 4 years in a concentration camp. His requests to the Patent Office have not been granted. Marin Zhechev devoted his whole life to chemistry. He starves, but procures the necessary chemicals for new experiments, his research was in an original way that no one or few would have thought of.

Keywords: achievements; chemical scientists; Marin Zhechev; science

✉ **Daniela Natcheva, Adjunct Accounting Prof.**
Oakland Community College
Michigan, USA
E-mail: danatche@oaklandcc.edu